

Прыём сінтаксічнага паралелізму ў беларускіх парэмічных канструкцыях

Н.П. ЦІМАШЭНКА

У артыкуле разглядаюцца беларускія прыказкі і прымаўкі, у якіх рэалізуецца прынцып сінтаксічнага паралелізму; прасочваецца сувязь сінтаксічнага паралелізму з іншымі сродкамі мастацкай выразнасці; праводзіцца аналіз дадатковых прыёмаў, якія ляжаць у аснове прымянення сінтаксічнага паралелізму. Асабліва ўвага надаецца функцыям гэтага мастацкага прыёму, з дапамогай якога ўзмацняецца энергія, сіла сцвярджэння думкі, рытмічнасць маўлення.

Ключавыя словы: сінтаксічная арганізацыя, прыказкі і прымаўкі, парэмічныя канструкцыі, сінтаксічны паралелізм, мастацкі прыём, сродак выразнасці.

In the article the author examines Belarusian proverbs and sayings, which implement the principle of the syntactic parallelism; the connection between the syntactic parallelism and other means of artistic expression is traced; additional techniques underlying the use of the syntactic parallelism are analyzed. Particular attention is paid to the functions of this artistic technique, which intensifies the energy, the power of the thought confirmation, and the rhythm of the speech.

Keywords: syntactic organization, proverbs and sayings, paremic constructions, syntactic parallelism, artistic technique, means of expression.

Сінтаксіс мастацкага стылю вельмі разнастайны па сваіх стылістычных асаблівасцях. Гэта тлумачыцца, як правіла, пастаянным кантактам і ўзаемадзеяннем пісьмова-кніжных і гутарковых адзінак. Сінтаксіс фальклорных тэкстаў адметны тым, што ў ім найбольш багата і ярка праяўляюцца індывідуальныя асаблівасці моўнай манеры народа-пісьменніка. Яшчэ задоўга да таго, калі мастацкае слова было зафіксавана ў пісьмовых помніках, народ перадаваў свае настроі і думкі праз песні, казкі, паданні, якія былі першымі праявамі яго мастацкай творчасці. Яны на працягу многіх гадоў і стагоддзяў свайго бытавання перадаваліся з вуснаў у вусны і станавіліся сапраўднымі творами мастацтва. Не з'яўляюцца выключэннем і беларускія прыказкі і прымаўкі, у якіх адлюстраваліся ўсе важнейшыя асаблівасці народнага жыцця з самых далёкіх часоў: сацыяльная няроўнасць і несправядлівасць, любоў да Радзімы, сяброўства і вернасць, сям'я і каханне, здароўе, сіла, хвароба і інш. Актуальнасць даследавання заключаецца ў тым, што беларускія прыказкі і прымаўкі як разнавіднасць фальклорных жанраў маюць цікавы моўны матэрыял для разгляду асаблівасцей розных сінтаксічных адзінак. У даным артыкуле наша ўвага будзе скіравана на прыём сінтаксічнага паралелізму, які часта рэалізуецца ў парэмічных тэкстах.

Паняцце 'паралелізм' прыйшло да нас з грэчаскай мовы і азначае «той, хто ідзе побач». Сінтаксічны паралелізм характарызуецца аднолькавай або падобнай сінтаксічнай будовай суседніх сказаў ці адрэзкаў маўлення: *Ногі нахадзіліся, рукі нарабіліся, вочы наглядзеліся* [1, с. 151]; *Жыве кот, жыве сабака, жыве і гэты небарака* [1, с. 203]; *Абяцаюць зямлю – надзяваюць пятлю* [1, с. 54]. На думку прафесара А.А. Станкевіч, «аднатыпнасць сінтаксічнай будовы канструкцый стварае аснову для аналогіі, супастаўлення выражаемага імі зместу» [2, с. 164]. Гэты кампазіцыйны прыём выдзяляе ў мастацкай літаратуры структурную сувязь некалькіх элементаў стылю. Сінтаксічны паралелізм можна сустрэць у паэзіі, прозе, паколькі ён дазваляе дадаць выразнасці, эмоцый і глыбіні пры перадачы інфармацыі. Паралелізм сказаў (прэдыкатыўных частак у межах складанага сказа) стварае выразную сінтаксічную сіметрыю. У гэтым выпадку члены сказа расставлены ў адной паслядоўнасці і выражаны, як правіла, аднолькавымі формамі, што сведчыць пра сінтаксічны і марфалагічны паралелізм: *Новае не порацца, добрае не валочыцца* [1, с. 228]; *Конь з канём, вол з валом, свіння з вуглом* [1, с. 91]; *Цяжка саду без зязюлі, цяжка доньцы без матулі* [1, с. 147]; *Бацька за парог, дзеткі за пірог* [1, с. 128]. Ёсць, канешне, прыклады паралелізму не толькі сказаў або іх частак, але і цэлых абзацаў або сказаў з асобных абзацаў, аднак калі весці размову пра вусную народную творчасць, то такі прыём характэрны вялікім фальклорным твораў, напрыклад казкам:

Ну, прадалі каня, купілі вала...

Прадалі вала, купілі казу...

Прадалі гусака, купілі брусок... [3, с. 120–121]. Для прыказак і прымавак такі тып сінтаксічнага паралелізму немагчымы па прычыне іх лаканічнай формы.

Сінтаксічным паралелізмам напоўнены многія творы вуснай народнай творчасці: песні, быліны, прыказкі, прымаўкі і інш. З яго дапамогай можна перадаваць адценні пачуццяў, надаваць любому тэксту дынамічнасць, рытмічнасць, эмацыянальнасць: *Дзе гультай ходзіць, там зямля не родзіць* [1, с. 255]; *Калі маеш хлеб, то будуйся, калі маеш грошы, то правуйся* [1, с. 76]; *Добрая слава ў кошыку ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць* [1, с. 158]. На наш погляд, мэта выкарыстання сінтаксічнага паралелізму ў парэмічных канструкцыях – параўнанне дзвюх або некалькіх з’яў, заснаванае на кантрасце або падобнасці, супастаўленні або градацыі.

Параўнанне, заснаванае на кантрасце, афармляецца, як правіла, пры дапамозе антытэзы як стылістычнага прыёму, калі супрацьпастаўляюцца процілеглыя з’явы, прадметы, пачуцці, вобразы і г. д. Ажыццяўляецца гэта праз ужыванне антанімічных пар, а кантраст мацней падкрэсліваецца за кошт выкарыстання прыёму сінтаксічнага паралелізму: *З разумным пагавары – розуму набярэшся, а з дурнем – і свой страціш* [1, с. 205]; *Вяселле славіцца песнямі, хаўтуры – плачам* [1, с. 196]; *Добрая слава людзей збірае, а дрэнная – разганяе* [1, с. 89]; *Адзін з агнём, другі з вадою* [1, с. 88]; *Бедавальнікаў многа, а ратавальнікаў мала* [1, с. 88]. Прыказка або прымаўка імкнецца да выкарыстання антытэзы з мэтай максімальна яркага выражэння сэнсу: *Паноў радасць збірае, а мужыкоў – гора* [1, с. 70]; *Багатым жыццё, а бедным выццё* [1, с. 60]; *Дурань з дурнем сварыцца, разумны з разумным цешыцца* [1, с. 154]; *Праўда халодная, а манá цёплая* [1, с. 301]; *Згода будзе, нязгода руйнуе* [1, с. 86]. Тым не менш антытэза ствараецца ў парэмічных канструкцыях не толькі за кошт лексічных антонімаў, але і за кошт разнародных паняццяў: *Калі вераць, не бажыся, калі б’юць, не прасія* [1, с. 210]; *Лета збірае, а зіма прадае* [1, с. 107]. У выніку ў значэнні парэмічнай канструкцыі ўзнікае з’ява, блізкая да кантэкстуальна абумоўленай антаніміі.

Разгледжаныя прыклады выкарыстання антытэзы ў беларускіх прыказках і прымаўках паказваюць, што гэты прыём добра спалучецца з іншымі сродкамі моўнай выразнасці, а таксама садзейнічае ўзмацненню значэння парэмій. Гіпербала – адзін з асноўных сродкаў мастацкай выразнасці, які выкарыстоўваецца ў народных выслоўях. Такі прыём дапамагае максімальна ярка прадставіць будзённыя, тыповыя з’явы ў парэмічных канструкцыях. Адзначым, што ў прыказках і прымаўках гіпербала выкарыстоўваецца не зусім звычайна: яна рэдка выяўляецца на словаўтваральным узроўні, а само перабольшанне часцей ствараецца не за кошт слоў з экспрэсіўным значэннем, а з дапамогай яркага супастаўлення або катэгарычнага разважання. Па гэтай прычыне гіпербала ў тэкстах прыказак і прымавак нярэдка суседнічае з антытэзай: *Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць* [1, с. 62]; *Бедны пот лье, а багаты яго кроў п’е* [1, с. 60].

Варта адзначыць, што не заўсёды антытэза звязана з паралелізмам. Напрыклад: *Рада людзей гуртуе, а крык і свіст разганяе* [1, с. 93]; *Радні багата, а наабедаць няма дзе* [1, с. 141]; *Дзесяць дуг, а каня няма* [1, с. 266]; *Спадзяваўся навячэрацца, ажно кума есці не варыла* [1, с. 236]; *Малая граната, ды многа толку* [1, с. 55]. І наадварот, выкарыстанне паралелізму не заўсёды суправаджаецца антытэзай: *Куранят увосень лічаць, а бітых фашыстаў круглы год* [1, с. 55]; *Усіх коней перагоніш – гадоў не дагоніш* [1, с. 173].

Вельмі часта беларускія прыказкі і прымаўкі, пабудаваныя з выкарыстаннем прыёму сінтаксічнага паралелізму, праз параўнанне выражаюць значэнне падобнасці: *Якая птушка, такое і гняздзечка* [1, с. 148]; *На пазычаным хлебе касіць – што на лечаным кані ў дарогу ехаць* [1, с. 67]. У такім выпадку ў парэмічных тэкстах асноўным сродкам выяўлення падобнасці выступаюць лексічныя паўторы (*Як добрая свякроў, то добрая і нявестка* [1, с. 148]) і кантэкстуальныя сінонімы (*З дурным сварыцца, як з вадою біцца* [1, с. 268]; *У каго дзеці, у таго шчасце* [1, с. 144]). Акрамя таго, эфект падобнасці вельмі часта дасягаецца за кошт займеннікава-суадносных пар: *Які госць, такое і частаванне* [1, с. 96]; *Які куст, такі і адростак* [1, с. 148]; *Які Хомка, такая яго і жонка* [1, с. 148]; *Як ты мне, так я табе* [1, с. 96]; *Як будзем рабіць, так і будзем радзіць* [1, с. 121].

Параўнанне, заснаванае на супастаўленні, таксама прадстаўлена ў парэмічных тэкстах: *У адных кірмаш, а ў другіх жыцця нямаш* [1, с. 286]; *Тварык беленькі, ды розум дробненькі*

[1, с. 181]; *Дождж не дубіна – і я (мы) не гліна* [1, с. 202]; *Шукае цар царыцы, а пастух пастушыцы* [1, с. 96]; *Вясну хваляць за дажджы і сонца, а лета – за снапы і вазы* [1, с. 99]; *Гарбатага выпрастае магіла, а ўпартага – дубіна* [1, с. 129].

Параўнанне, заснаванае на градацыі, прадстаўлена ў парэмічных канструкцыях, якія пабудаваны часцей за ўсё як складаназалежныя сказы: *Адкуль дым, адтуль і полымя* [1, с. 190]; *Калі з'елі кароўку, то з'ежце і вяроўку* [1, с. 75]; *Калі ў школе з матчынай гаворкі пасмяецца, то на старасці ад маткі адрачэцца* [1, с. 82]; *Чыя сіла, таго і праўда* [1, с. 77]; *Дзе адзін пануе, там сто гаруе* [1, с. 62]; *Пакуль з багатага пух, то з беднага дух* [1, с. 69]. У адзінкавых выпадках прыём градацыі прадстаўлены ў складаных канструкцыях іншай будовы, напрыклад, у складаных сказах з рознымі відамі сувязі: *Бацька памрэ, то палавіна сіраты, а як маці памрэ, то цэлая сірата* [1, с. 128].

Сінтаксічны паралелізм, які выкарыстоўваецца ў народных выслоўях, часта суправаджаецца марфалагічным паралелізмам, што заснаваны на наяўнасці аднолькавых словаформ: *Адзін з сошкаю, а сямёра з ложкаю* [1, с. 59]; *Багаты зажабруе, а каваль запануе* [1, с. 59]; *На базары долі не купіш, а ў судзе праўды не знойдзеш* [1, с. 76]; *Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну* [1, с. 151]; *Быль як смала, а небыліца як вадзіца* [1, с. 158]; *Боты новыя, а пяты голыя* [1, с. 177]; *Зямлю не ўгноіш – і хлеба не намалоціш* [1, с. 103]; *Старасць – не радасць, а смерць – не пацеха* [1, с. 151]; *Старасць – не радасць, доўг – не карысць* [1, с. 151].

Акрамя таго, немалаважную ролю пры пабудове парэмічных канструкцый адыгрывае вобразны паралелізм, у аснове якога ляжыць упадабленне дзеянняў або стану людзей працэсам, што адбываюцца ў прыродзе: *Мужык багаты – яму добра, сабака кудлаты – яму цёпла* [1, с. 67]; *Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек – дзе ляпей* [1, с. 233]; *Жні пшанічку прызеланенькую, аддавай дачку маладзенькую* [1, с. 132]; *Курыца – не птушка, нявестка – не дачушка* [1, с. 135]. Прыродныя з'явы праясняюць дзеянні людзей, даюць магчымасць ацаніць іх. Такім чынам, гэты прыём – паралель двух вобразаў: першы адлюстроўвае адносіны паміж людзьмі, другі – адносіны ў прыродзе.

У многіх прыказках і прымаўках прысутнічае рытмічны паралелізм, які часта ўзмацняецца шляхам выкарыстання розных лексіка-семантычных варыянтаў адной лексемы: *Госцікі – за стол, лішні – хоць пад стол* [1, с. 89]; *На чужыне чужы да чужога, як у лесе сляпы да сляпога* [1, с. 142]; *Ад добрага цяжэй адвыкаць, як да добрага прывыкаць* [1, с. 190]; *Не чалавек для грошай, а грошы для чалавека* [1, с. 227]; *Кумка кумцы па сакрэту, а кумка – усяму свету* [1, с. 299]; *Не спяшайся языком, а спяшайся справаю* [1, с. 225]; *Не хваліся сеўшы, а хваліся з'еўшы* [1, с. 227].

У навуковай літаратуры паводле структурнай арганізацыі адрозніваюць просты і разгорнуты паралелізм. Просты паралелізм «у якасці аб'екта супастаўлення вылучае адну прымету» [2, с. 164]: *У гасцях добра, а дома лепей* [1, с. 94]; *Думай з вечару, а рабі з рання* [1, с. 202]. Разгорнуты паралелізм «змяшчае некалькі агульных прымет прадметаў супастаўлення і іх дзеянняў» [2, с. 164]: *Што край, то абычай, што горад, то нораў, а што галава, то розум* [1, с. 248]; *Галоднаму – ежы, халоднаму – цяпла, а сытаму – музыкі* [1, с. 197].

Акрамя структурнай арганізацыі, паралелізм характарызуецца з боку паўнаты яго рэалізацыі ў тэксе, у адпаведнасці з чым існуе падзел на поўны і частковы паралелізм. Пры поўным паралелізме «члены сказа расстаўлены ў адной паслядоўнасці і выражаны аднолькавымі формамі, што стварае своеасаблівую сінтаксічную сіметрыю» [2, с. 165]: *Чорт душу выйме, а пан скуру здыме* [1, с. 73]; *У будны дзень згуляць грэх, а ў святы дзень зрабіць не грэх* [1, с. 117]; *Матка плача па дзіцяці ад веку да веку, а жонка па гаспадару ад рання да змяркання* [1, с. 136]; *Еду ціха – са мною ліха, еду скоро – са мною гора* [1, с. 63]; *Ідзі хутка – бяду здагоніш, ідзі паволі – цябе здагоніць* [1, с. 64]. Пры частковым (няпоўным) паралелізме «члены сумежных сказаў размяшчаюцца ў адвольным парадку» [2, с. 165]: *Які палец ні парэж, то ўсякаму баліць, – хоць якому дзіцяці кепска, то ўсё бацькам баліць* [1, с. 64]; *У людзях завуць Анання, а ў дварэ (дома) няма яму такога наймя* [1, с. 316]; *Як ратавалі, сякеру далі, а як выратавалі – ані тапарышча* [1, с. 319]; *Дзе стары куст, там двор не пуст* [1, с. 150]; *Дзе нянек многа, там дзіця бязнога* [1, с. 266].

Варта падкрэсліць, што наяўнасць у арганізацыі парэмічных канструкцый сінтаксічнага паралелізму з'яўляецца адной з асаблівасцей гэтых кароткіх народных выслоўяў, якія па сваёй структуры суадносяцца з рознымі тыпамі сказаў:

1) простымі двухсастаўнымі сказамі, калі паралелізм прадстаўлены, як правіла, у арганізацыі граматычнай асновы (паміж дзейнікам і выказнікам): *Дзень пражыць – фашыста ўлажыць* [1, с. 54]; *З ваўкамі жыць – па-воўчаму выць* [1, с. 75]; *Хату зрабіць – не скрынку збіць* [1, с. 118]; *Дзетак узгадаваць – не грыбкаў назбіраць* [1, с. 131];

2) простымі аднасастаўнымі сказамі, дзе сінтаксічны паралелізм выяўляецца часцей за ўсё паміж аднароднымі членамі: *Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня з усіх чатырох бакоў* [1, с. 193]; *Купляй вопратку шытую, а хату крытую* [1, с. 214];

3) складаназлучанымі сказамі: *Хоць рукі чорныя, але работа белая* [1, с. 119]; *Адны каюцца, а другія спяшаюцца* [1, с. 190]; *З табою добра і без цябе някепска* [1, с. 205]; *Матка дзяцей вучыць, а мачыха сушыць* [1, с. 136]; *Ад парады язык не адваліцца і зубы не высыплюцца* [1, с. 88]; *Увосень любага гасця частуюць малаком, а нялюбага – мядком* [1, с. 118]; *У гультая і страх цячэ, і печ не пячэ* [1, с. 261]; *І службу службы, і сябру дапамажы* [1, с. 91]; *У людзей пытай, але свой розум май* [1, с. 239]; *Малады расце (малады мацуецца), а стары да зямлі хіліцца* [1, с. 151]; *Малады сілу наказвае, а стары спосабу шукае* [1, с. 151]; *Абыякі двойчы робіць, а скупы тройчы траціць* [1, с. 252]; *Адно ў мыслях, а другое на языку* [1, с. 309]; *З воч іскры сыплюцца, а з языка мёд цячэ* [1, с. 311]; *Знайка па дарожцы бяжыць, а нязнайка на печы ляжыць* [1, с. 206]; *Сон на заўтра адлажы, а справу сёння зрабі* [1, с. 116]; *Яду на заўтра адлажы, а справу сёння зрабі* [1, с. 121]; *У стральца дым густы, ды абед пусты* [1, с. 118]; *Пушыны хлеб – не голад, а зрэбная кашуля – не галізна* [1, с. 172]; *Парожня бочка звініць, а поўная маўчыць* [1, с. 301]; *Свіння не родзіць бабра, а сава не выведзе арла* [1, с. 234]; *Не глядзі на мяне, на фэст ідучы, а глядзі на мяне, лён тручы* [1, с. 137]; *Радасць не ў дастатку і шчасце не ў багаці* [1, с. 232]; *І воўк сыты і козы цэлыя* [1, с. 207]; *Згодаю двор збудуеш, а нязгодаю – гатовае разгубіш* [1, с. 86];

4) складаназалежнымі сказамі: *Там добрая рада, дзе шчырая парада* [1, с. 94]; *Куды людзі, туды і я* [1, с. 86]; *Адкуль прыйшоў, туды і пайшоў* [1, с. 190]; *Як матка памерла, дык бацька аслеп* [1, с. 148]; *Як будуць граць, так будзем і скакаць* [1, с. 188]; *Як няма рыбы без косці, так няма чалавека без злосці* [1, с. 250]; *Хто спяшае, той перарабляе* [1, с. 244]; *Дзе пакачаецца скацінка, там застанеца шарсіцінка* [1, с. 200]; *Дзе хвост дрыжыць, там галава маўчыць* [1, с. 200]; *Лепей у сваіх людзях з голаду паміраць, чым у чужых людзях золата збіраць* [1, с. 82]; *Як сіла слабая, то і доля благая* [1, с. 176]; *Дзе гультай ходзіць, там зямля не родзіць* [1, с. 255];

5) бяззлучнікавымі складанымі сказамі: *Адны пануюць, другія гаруюць* [1, с. 58]; *Згода збірае, нязгода растрасае* [1, с. 86]; *Няцяжка зрабіць – цяжка надумаць* [1, с. 156]; *Недасол на сталі, перасол на спіне* [1, с. 171]; *Багата снегу – багата хлеба* [1, с. 97]; *Глыбей узарэш – болей зярэш* [1, с. 100]; *Маеш дачку – май і гарэлачку ў глячку* [1, с. 135]; *Фашыст за сталом – свіння ў карыце* [1, с. 57]; *Палавіна свету скача, палавіна свету плача* [1, с. 69]; *Радзіма – матка, чужына – мачыха* [1, с. 83]; *Трэба дровы – будуйся, трэба хлеб – ажаніся* [1, с. 238]; *Старасць – не радасць, доўг – не карысць* [1, с. 151]; *Млын меле – мука будзе, язык меле – бяда будзе* [1, с. 299]; *Жэняцца – скачуць, разводзяцца – плачуць* [1, с. 132]; *Ад яблыні яблык, ад елкі шышка* [1, с. 182]; *Тут былі фашыстам куры, тут былі ім і хаўтуры* [1, с. 56]; *Гаспадар за чарку – жонка ў сварку* [1, с. 129];

6) складанымі сказамі з рознымі відамі сувязі: *Гаспадыня – за талерачку, гаспадар – за гарэлачку, а гасць – у гасцях* [1, с. 88]; *Зямля сялянская, лясы партызанскія, шаша нямецкая, а ўлада савецкая* [1, с. 54]; *Не пытайся, ці галоўка гладка, а пытайся, ці падмеценая хатка* [1, с. 110]; *Не той чалавек, што грошы мае, а той чалавек, што няпраўды не мае* [1, с. 161]; *Не так будзе, як пан скажа, а так будзе, як мужык зробіць* [1, с. 68]; *Пакуль да бога, то чорт душу выйме, пакуль да цара, то пан скуру здыме* [1, с. 69]; *Што дурань сапсуе, разумны паправіць, што разумны сапсуе, ніхто не паправіць* [1, с. 157]; *Як ідзе дожджык у сакаўцы, то хлеба будзе ў рукаўцы, а як ідзе дождж у май, то хлеба будзе і на гультаі* [1, с. 122]; *І жыў – не любіла, і памёр – не тужыла* [1, с. 133]; *Калі любіш – ажаніся, а не любіш – адкасіся* [1, с. 134]; *Не кажы, што бацька ўзяў, а кажы, што бацька даў* [1, с. 137].

Падкрэслім, што ў складаных сказах камбінаванай будовы характэрна парнае размяшчэнне прэдыкатыўных частак: *Не тая радзіна, што мяне радзіла, а тая радзіна, што жонку радзіла* [1, с. 138]; *Як малое падае, то анёл з пярынкаю, а як старое, то чорт з бараною* [1, с. 152]; *Конь вырвецца – здагоніш і зловіш, а слова вырвецца – не зловіш* [1, с. 160]; *Ніхто не бача, як сірата плача, але ўсякі бача, як сірата скача* [1, с. 139]; *Усякі бачыць, што на мне, ды ніхто не бачыць, што ўва мне* [1, с. 181].

Такім чынам, сінтаксічны паралелізм – мастацкі прыём, з дапамогай якога ўзмацняецца энергія, сіла сцвярджэння выказвання, рытмічнасць маўлення. Беларускія прыказкі і прымаўкі ўвасабляюць сабой узоры народнай мудрасці, а паралельныя сінтаксічныя канструкцыі, якімі яны прадстаўлены, акцэнтуюць увагу чытача (слухача) на пэўнай думцы, падкрэсліваючы сувязі некалькіх элементаў. Акрамя таго, паралелізм, выконваючы экспрэсіўную функцыю, узмацняе эмацыянальнасць выказвання і надае яму асобы дынамізм.

Літаратура

1. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / склад. Ф. Янкоўскі. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 494 с.
2. Станкевіч, А. А. Рыторыка : вучэб. дапам. / А. А. Станкевіч. – Мінск : РІВШ, 2010. – 316 с.
3. Людзей слухай, а свой розум май : Беларускія народныя казкі / апрацоўка А. Якімовіча. – Мінск : Юнацтва, 1988. – 207 с.

Гомельскі гасударственный
медыцынскі университет

Поступила в редакцию 19.01.2024